

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті визначено зміст і структуру комунікативної компетентності у студентів. Розглянуто зв'язок між змістом культурологічної підготовки та процесом формування комунікативної компетентності у студентів. Визначено рівні формування комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін культурологічного циклу.

Ключові слова: комунікативна компетентність, компетенція, мовна компетенція, інтерактивні методи навчання, культура мовлення, компетентна особистість.

Кравченко-Дзондза Е. Формирование коммуникативной компетентности студентов в процессе изучения культурологических дисциплин. В статье обозначены содержание и структура коммуникативной компетентности у студентов. Рассмотрена связь между содержанием культурологической подготовки и процессом формирования коммуникативной компетентности у студентов. Обозначены уровни формирования коммуникативной компетентности в процессе изучения дисциплин культурологического цикла.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, компетенция, языковая компетенция, интерактивные методы обучения, культура речи, компетентная личность.

Kravchenko-Dzondza O. Students' communicative competence formation in the cultural subjects study. The content and structure of the students communicative competence are indicated in the article. We consider the relationship between the content and the process of communicative competence cultural training in students. The communicative competence levels in the process of cultural disciplines cycle are determined.

Key words: communicative competence, competence, linguistic competence, interactive teaching methods, speech culture, communicative personality.

Постановка проблеми. Основним результатом діяльності освітньої установи вищої освіти є випускник – професійно компетентний фахівець, що володіє набором компетенцій, які є показниками оцінки якості професійної освіти. Сьогодні триває робота з визначення професійних компетенцій випускників спеціальностей, напрямків вищої освіти, а також визначаються шляхи їх формування та оцінювання.

Найважливішим завданням забезпечення загальноосвітньої та професійної підготовки студентів як технічних, так і педагогічних університетів, є їх загальний розвиток, вдосконалення мовної та комунікативної компетенції, досягнення такого рівня володіння діловою промовою, який достатній для активної і плідної участі майбутнього фахівця у професійній діяльності.

Аналіз досліджень. Поняття «компетенція» і «компетентність» є основою будь-якої професійної діяльності. У педагогічній діяльності складовою і досить важливою виступає комунікативна компетентність. Це визнають вчені-класики, які займаються проблемою компетентності (А. Бодальов, Л. Виготський, В. Давидов, А. Запорожець, І. Зимова, Н. Кузьміна, Б. Ломов, Л. Петровська, С. Рубінштейн, Р. Сабаткоєв, В. Сластенін), так і сучасні дослідники (М. Бірюкова, А. Дохоян, А. Гусейнов, Е. Гришина, Є. Прохорова, Е. Хамраєва) [1; 3]. У своїх дослідженнях вони розкривають особливості формування комунікативної компетентності у школярів, педагогів, студентів вузів гуманітарного про-

філю. При цьому наголошується на важливості даної проблеми, як особливої діяльності, цілісної системи спілкування особистості в умовах будь-якої професії. В одних роботах представлена модель комунікативної підготовки фахівців (В. Рижов), в інших – структура комунікативної компетентності (О. Муравйова), в третіх – комунікативна компетенція розглядається як здатність особистості (В. Келіх, М. Мазо).

Теоретичний аналіз науково-дослідницької літератури показав, що дослідження більшості вчених були присвячені вивченню окремих сторін проблеми формування комунікативної компетентності. Відмінність підходів до розуміння досліджуваної проблеми вимагає уточнення та приведення в систему психолого-педагогічних основ даного явища, рішенням якого може сприяти виявлення наступних характеристик:

- спілкування як форма навчання комунікативним умінням і навичкам (І. Зимова, А. Леонтьєв, А. Леонтьєв, М. Лісіна, С. Рубінштейн, А. Шахнарович);
- мовленнєва діяльність - як умова розвитку комунікативної компетентності (Л. Виготський, А. Леонтьєв, Б. Ломов, Є. Пассов, В. Сластенін);
- педагогічна взаємодія (Ю. Бабанський, Н. Кузьміна, Н. Тализіна, В. Давидов, В. Канн-Калик, І. Зимня).

Мета і завдання статті: проаналізувати складові комунікативної компетентності, визначити рівні формування формування комунікативної компетентності у процесі вивчення культурологічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Покращення якості освіти є однією з актуальних проблем сьогодення. Насамперед, вирішення цієї проблеми пов'язане з модернізацією змісту освіти, оптимізацією способів і технологій організації освітнього процесу і, звичайно, переосмисленням мети і результатів освіти. В загальному контексті європейських тенденцій глобалізації Рада Культурної Кооперації вищої освіти визначила для Європи ті основні ключові компетенції, якимиповинні оволодіти молоді фахівці, здобуваючи освіту. Відповідно і мета освіти співвідноситься з формуванням ключових компетенцій, що відзначено в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». Однією з основних компетенцій є комунікативна компетентність, яка розглядається як здатність людини діяти в конкретній життєвій ситуації, будувати спілкування з іншими людьми.

Комунікативна компетентність відноситься до базових компетентностей сучасної людини. Можна виділити кілька її складових: лінгвістична (мовна), соціолінгвістична (вміння використовувати мовний матеріал відповідно до контексту), соціокультурна (вміння користуватися знаннями історії, культури, традицій і звичаїв країни, мова якої досліджується), дискурсивна (вміння організувати мовлення, підтримати розмову, слухати співрозмовника, враховувати його точку зору), стратегічна (вміння ставити завдання, досягати мети, встановлювати контакт із співрозмовником), і соціальна (вміння поставити себе на місце іншого і здатність впоратися з ситуацією).

В основу формування комунікативної компетенції у студентів з дисциплін культурологічного циклу закладено діяльнісний підхід, який розвиває самостійну творчу активність кожного студента. Навчання передбачає на початковому етапі спільну освітню діяльність під керівництвом педагога, а потім самостійну.

Розвиток комунікативної компетенції – процес тривалий і досить складний. Особливу складність у викладанні культурологічних дисциплін надає співвідношення предметного курсу і реального мовного досвіду студентів, процес отримання знань про культуру і процес оволодіння мовою.

Вибір методів формування та становлення комунікативної компетентності повинен обумовлюватися цілями навчання, змістом навчального матеріалу, професійною

мотивацією студентів, необхідністю розвитку комунікативних навичок і умінь, потрібних у практичній діяльності. Такими методами формування та становлення комунікативної компетентності можуть бути: читання проблемних лекцій і доповідей з активною участю студентів, проведення ділових ігор, тестування, анкетування, індивідуальні бесіди.

Ключові шляхи реалізації комунікативної компетенції студентів полягають у тому, що форми, методи і прийоми роботи спрямовані на те, щоб зміст навчального матеріалу був джерелом для самостійного пошуку вирішення проблеми.

Комунікативна компетенція забезпечує: вдосконалення умінь і здібностей спілкування в навчально-науковій, соціально-побутовій, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах спілкування; оволодіння формами мовленнєвого спілкування в процесі різних видів діяльності; розвиток умінь і здібностей роботи з навчальним науковим текстом, іншими джерелами інформації; вдосконалення умінь інтерпретації інформації [5, 79].

Комунікативні компетенції формуються на основі загальнонавчальних умінь і навичок, а також предметних навчальних умінь, навичок і способів діяльності. Ми припускаємо, що можна виділити чотири рівні комунікативності: перший рівень – неусвідомлена компетентність; другий – репродуктивна компетентність; третій – продуктивна компетентність; четвертий – творча компетентність. Кожен із виділених рівнів характеризується певними критеріями.

Критерієм першого рівня ми вважаємо несамостійну діяльність студента, побудовану на домінуванні викладача в навчальній діяльності. Критерієм другого, репродуктивного, рівня є наявність знань у студента при недостатньому вмінні їх застосувати, репродуктивна діяльність виконується по пам'яті або за заданим алгоритмом, викладач очікує успішного виконання завдань, що вимагають простих розумових операцій з даними, а також організовує обмін незалежними висловлюваннями між студентами.

Критерієм третього, продуктивного, рівня виступає достатнє володіння студентами необхідними вміннями: методами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення; при цьому синтез знань і умінь використовується як інструмент пізнання. Для студентів цього рівня характерна вже самостійна продуктивна діяльність, яка виконується за самостійно створеним алгоритмом або типовим алгоритмом. Розумова діяльність опосередкована словесно-логічною формою. Викладач організовує саморозкриття, взаєморозуміння і прагнення до взаєморозкриття студентів, досягаючи високого рівня соціальної реалізації студентів як в діяльності спілкування і навчання, так і в створенні індивідуального культурного продукту навчальної діяльності.

Критерієм четвертого, творчого, рівня є самореалізація компетентної особистості, здатної до самостійної творчої навчальної діяльності на базі здобутих знань, умінь, цінностей і смислів. Студент ставить і вирішує завдання, що вимагають узагальнення даних і творчого мислення, прагне до розуміння іншого з метою пошуку нової істини, вступає в «партнерство» (В. Ляудіс), транслюючи соціальну відповідальність – вищий рівень соціалізації [5,22].

Серед виділених нами чотирьох рівнів сформованості комунікативної компетентності мовної особистості найвищим є четвертий рівень – творча компетентність. Студенти, які вийшли на четвертий, творчий, рівень комунікативної компетентності, не тільки успішні в навчанні і соціально реалізовані, а й орієнтовані на взаємодопомогу іншим студентам, на партнерство. Студент готовий нести відповідальність за створений в навчальній діяльності продукт, який є висококультурним і за мовними, і за змістовими показниками. У практиці спілкування кожен мовний акт виступає як той чи інший типологічний різновид, тому при навчанні спілкуванню необхідно говорити про типологію або жанрову специфіку тексту (певної моделі, що має зовнішні ознаки, закріплені традицією).

Під час роботи з літературним текстом або текстом про культуру педагогу необхідно створити таке мовленнєве середовище, яке спонукатиме студента вступити в діалог не тільки з конкретним текстом про культуру, а й з текстом культури, подібно до того, як в комунікативному просторі культури текст вступає в діалогічні відносини з іншими текстами.

Розвинуте мовленнєве середовище може бути створене на будь-якій лекції, але особливого значення надаємо лекціям інтегрованого типу, які дозволяють поєднати лінгвістичний і культурологічний підходи до аналізу тексту.

У результаті такої роботи з текстом відбувається формування культури спілкування з творами мистецтва, виховання естетичного відчуття слова і бажання виразити словом свої думки і переживання. Таким чином, досягається єдність процесу навчання і виховання.

Висновки. В якості педагогічних умов формування комунікативної компетентності нами були запропоновані наступні: впровадження в педагогічний процес відповідного елективного курсу; спрямованість навчального процесу на встановлення особистісно орієнтованої взаємодії; застосування активних методів навчання, інтеграція в культури різних країн. Система елективних курсів дозволяє в більш поглибленій, розгорнутій формі озброювати студентів тими знаннями і вміннями, які потрібні для ефективної життєдіяльності майбутнього фахівця, але не входять до обов'язкової, інваріантної частини змісту вищої освіти. Спрямованість навчального процесу на встановлення особистісно орієнтованої взаємодії - наступна, необхідна на наш погляд, педагогічна умова розвитку комунікативної компетентності. Виходячи з цього, наступною педагогічною умовою, яка сприяє, на наш погляд, розвитку комунікативної компетентності студентів, є просування в педагогічному процесі активних розвиваючих методів навчання. І нарешті, для успішного оволодіння мовленнєвою практикою, є вивчення не тільки історичної (класичної), а й сучасної масової культури країни, через перегляд кінофільмів, цікавих статей в зарубіжних ЗМІ, обговорення актуальних молодіжних тем із залученням інформаційних технологій.

Формування і становлення комунікативної компетентності студентів позитивно впливає на професійний рівень майбутніх спеціалістів, їх творчу самореалізацію, удосконалення їх діяльності, а саме це необхідно майбутнім фахівцям для адекватної орієнтації в усіх сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / И. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи [бібліотека з освітньої політики] / [Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. По-метун, О. Савченко та ін.; під заг. ред. О. Овчарук]. – К. : КІС, 2004. – 112 с.
3. Компетентностный подход в педагогическом образовании : коллективная монография / [под ред. проф. В. Козырева, проф. Н. Родионовой и проф. А. Тряпициной]. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. – 392 с.
4. Ляудис В. Принципы психолого-педагогического проектирования инновационного обучения в школе / В. Ляудис // Инновационное обучение : стратегия и практика. – М. : 1994. – С. 13–32.
5. Савичев С. Проблема развития коммуникативной компетентности студентов высшей школы / С. Савичев // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – 2010. – № 5. – Т. 12. – С. 78–80.

Статтю подано до редакції 11.10.2014 р.